

УДК 374+378

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО РОБОТИ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Ірина Трубавіна

доктор педагогічних наук, професор

ХНПУ імені Г. С. Сковороди

trubavina@gmail.com

Анотація. Стаття розкриває зміст формування готовності викладачів сучасних університетів до роботи в післядипломній педагогічній освіті на основі таких наукових підходів, як синергетика та андрагогіка. Автор доводить необхідність у системі університетів окремо готувати викладачів до роботи з дорослими слухачами, які вже працюють у школі, що позитивно позначається на особливостях викладання. Такий підхід уперше визначені автором, що надає роботі практичного значення і може бути поширено на підготовку всіх викладачів ВПНЗ, чим і визначається соціальне значення статті. Оригінальність роботи визначається характеристикою конкретного змісту компонентів готовності до роботи в післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: андрагогіка; післядипломна педагогічна освіта; синергетика; готовність викладачів; компоненти готовності.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ УНИВЕРСИТЕТОВ К РАБОТЕ В ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Ірина Трубавіна

доктор педагогічних наук, професор

ХНПУ імені Г. С. Сковороди

trubavina@gmail.com

Анотація. Стаття розкриває содержание формування готовності преподавателей современных университетов к работе в последипломном педагогическом образовании на основе таких научных подходов как синергетика и андрагогика. Автор доказывает необходимость в системе университетов отдельно готовить преподавателей к работе со взрослыми слушателями, которые уже работают в школе, что сказывается на особенностях преподавания. Эти особенности впервые определены автором, что придает работе практическое значение и может быть распространено на подготовку всех преподавателей ВПНЗ, что свидетельствует о социальном значении статьи. Оригинальность статьи в определении конкретного содержания компонентов готовности к работе в последипломном педагогическом образовании.

Ключевые слова: андрагогика; последипломное педагогическое образование; синергетика; готовность преподавателей; компоненты готовности.

FORMING THE READINESS OF UNIVERSITY TEACHERS TO WORK IN POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Iryna Trubavina

Doctor of pedagogical Sciences, Professor

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

trubavina@gmail.com

Abstract. The problem of teaching adult students in the system of postgraduate pedagogical education should be considered not only from the point of view of the students, but also from the point of teachers' view. Training is a two-way process. In this article national studies on this problem are initially summarized. The methodology of research of postgraduate pedagogical education is singled out. These are such scientific approaches as synergetics and andragogics. The author proves the need for universities to train teachers specially for interaction with adult students who already work as teachers in schools, have very much motivation for study, their own personal and professional experience, may be older than their university teachers, require subject-subject communication. This all affects the specifics of teaching and requires a different willingness to work with such students and correspondent courses at universities.

The article is devoted to forming modern university teachers' readiness to work in postgraduate pedagogical education. The features of such readiness content are first determined by the author as the content, value and operational components of teacher readiness for work. This gives the article practical significance. The results can be extended to the training of all teachers of higher pedagogical educational institutions, that indicate the social significance of the article. The originality of the article is determining the specific content of the components of the teachers' readiness to work in postgraduate pedagogical education. Forming the teacher's readiness for training adult students in the system of postgraduate teacher education should include knowledge, skills and values of work. The prospects for research are building and implementing a model of forming the university teachers' readiness for such work on the basis of andragogy and synergetics, taking into account the specified content of the components of teacher readiness for such work.

Key words: andragogy; postgraduate pedagogical education; synergetics; teachers' readiness; readiness components.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Навчання дорослих є актуальною проблемою закладів підвищення кваліфікації, а також вищих навчальних закладів, які надають другу вищу освіту, наприклад, Інститути післядипломної освіти. Проблема полягає в тому, що при високій мотивації до такого навчання викладачі ВНЗ не мають професійних умінь і знань навчати дорослих в групах, де вік слухачів варіюється від 21 до 70 років і навіть більше, де поряд сидять за партою студенти ВНЗ, які вчаться паралельно з першою вищою освітою, і доктори наук, які отримують 2-гу вищу освіту як базову для роботи на конкретному робочому місці; де пізнавальні процеси різняться за швидкістю і розвитком, де різний стан здоров'я, сімейний стан, матеріальний стан, різний життєвий і пізнавальний досвід, різна перша вища освіта за фахом:

технічна, гуманітарна, біологічна, політична тощо. Слухачі мають лише досвід навчання в першому ВНЗ, як правило, на стаціонарі, і мотивацію отримати диплом та реально оволодіти спеціальністю, за якою вже працюють. Тут маємо в слухачів очно-заочну форму, заїзди на навчання як занурення в навчання, роботу і сім'ю, які вимагають уваги і часу. Виникають питання інтенсифікації навчання слухачів, використання їхнього соціального, пізнавального, професійного досвіду в навчанні, оптимальне використання особливостей їхніх пізнавальних процесів, до чого викладачі мають бути готовими. Отже, проблема навчання дорослих – перш за все проблема формування професійної готовності викладачів до роботи з дорослими з обмеженням в часі та інших формах навчання, аніж очна та заочна форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявні дослідження щодо підготовки викладачів розкривають концепцію освіти дорослих в Україні (Л. Лук'янова), її теоретичні основи, тенденції (В. Онушкін, Г. Вершловський, С. Архипова, Л. Сігаєва та ін.), історію в Україні (Н. Чепурна, Л. Шинкаренко). У роботі В. Буренко використано андрогогічний підхід щодо дослідження післядипломної педагогічної освіти. Н. Протасова досліджувала теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні. Авторка довела, що нові підходи до організації та змісту навчання педагогів у системі післядипломної освіти ґрунтуються на андрогогічних ідеях і методології синергетизму, що післядипломна освіта є складноорганізованою, відкритою, відносно самостійною освітньою системою і складовою системи безперервної освіти. Науковцем виявлені тенденції розвитку системи післядипломної освіти, які покладено в основу створення концептуальної моделі її функціонування. Робота О. Мудрої розкриває технології інтенсивного навчання дорослих у системі неперервної гуманітарної освіти: технологію інтенсивної підготовки дорослих, складовими якої є: мета, цілі, завдання, основні компоненти структури інтенсивного навчання, принципи, етапи та педагогічні умови проведення інтенсивної діяльності.

Доведено, що при навчанні дорослих повинні враховуватися такі особливості: усвідомлене ставлення до навчання, прагнення до самостійності, до осмисленості навчання – знання потрібні для рішення конкретної задачі та досягнення конкретної мети, практична спрямованість навчання – прагнення до застосування одержаних знань і вмінь, наявність життєвого досвіду, вплив на навчання соціальних, побутових та часових факторів [14]. Існують дослідження

і щодо навчання дорослих – студентів-заочників у ВНЗ, де обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності самостійного навчання студентів-юристів заочної форми навчання: урахування індивідуальних особливостей студентів, наявність підготовчого етапу організації самостійної роботи, якісне навчально-методичне забезпечення з урахуванням специфіки навчання на відстані, забезпечення ефективного контролю самостійної роботи студентів [4]; дослідження технології оптимізації кредитно-модульного навчання студентів-заочників, стрижнем якої є його науково-методичне забезпечення. Нами визначено особливості навчання дорослих у післядипломній педагогічній освіті. Але всі ці дослідження стосувалися першої вищої освіти для дорослих. Досвід же отримання другої вищої освіти дорослими в цих дослідженнях не враховувався.

Формулювання цілей статті. Наявні дослідження створюють теоретичні основи для навчання дорослих педагогічній професії в контексті андрагогіки та синергетики, визначають її зміст, але не достатньо враховують специфіку і технології навчання дорослих у ВНЗ в системі післядипломної педагогічної освіти на основі сучасних вимог до вищої освіти, зокрема для забезпечення академічної мобільності, не враховуються особливості навчання в кредитно-модульній системі, очно-заочна форма навчання тощо. Потрібна спеціальна підготовка викладачів до роботи з майбутніми вчителями в системі післядипломної педагогічної освіти у ВНЗ. З урахуванням вищевикладеного матеріалу метою статті є визначення особливостей організації навчального процесу дорослих в інститутах післядипломної педагогічної освіти і змісту готовності викладачів до роботи з ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення мети статті проаналізуємо наявні дослідження на предмет запозичення світового та вітчизняного досвіду. Так, О.Проценко вивчав систему післядипломної педагогічної освіти в Греції. Автором проаналізовано основні моделі й організаційні форми системи післядипломної педагогічної освіти в Греції (пропедевтичне, періодичне, спеціальне підвищення кваліфікації, перепідготовка), розглянуто умови їхньої реалізації у ВНЗ і закладах післядипломної педагогічної освіти країни, форми післядипломної педагогічної освіти (пропедевтична та соціальна підготовка, періодичне підвищення кваліфікації, перепідготовка). Т. Григор'єва вивчала підготовку вчителів-філологів щодо навчання дорослих у системі неперервної освіти Великої

Британії. Цінним є погляд щодо підготовки викладачів закладів неперервної освіти до роботи з дорослими, акцент на їхньому ставленні до слухачів як до суб'єктів навчання, на суб'єкт-суб'єктній взаємодії в неперервній освіті. С. Коваленко дослідила тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть ХХ ст. – початок ХХІ ст.), основною з яких є дистанційна освіта як засіб реалізації освіти впродовж життя, але це дослідження не стосувалося дистанційної освіти педагогів.

Н. Огієнко розкрила тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина ХХ ст.) і відзначила, що через кілька десятків років неформальна освіта стане провідною в системі освіти дорослих. Таким чином, бачимо необхідність формування готовності викладачів до навчання слухачів післядипломної педагогічної освіти у ВНЗ в аудиторії, у дистанційному форматі, необхідність неформальної освіти майбутніх педагогів – соціальної, пропедевтичної, застосування суб'єкт-суб'єктних технологій навчання (що реалізує ідею педагогізації підготовки педагогів у ВНЗ), ступеневості післядипломної освіти.

Звернемося до аналізу вітчизняного досвіду. Так, у роботі Є. Поточни проаналізовано історико-педагогічний процес становлення і розвитку системи освіти дорослих у Галичині в 1867 – 1918 рр. Цінним у роботі в нашому контексті є взаємодія національних освітніх товариств, які сьогодні могли б забезпечити академічну мобільність у навчанні вчителів післядипломної освіти у ВНЗ, основи такої взаємодії. Л. Тимчук досліджував організаційно-педагогічні засади української освіти дорослих на Буковині (1869 – 1940 рр.).

Цінною тут є ідея еволюції організаційних форм і змісту української освіти дорослих, її ступеневий характер та поєднання інституцій формальної освіти, громадсько-державних та народних форм. І. Воробець у своїй роботі також наголошує на необхідності взаємодії в освітній діяльності українських культурно-освітніх товариств та громадських діячів, застосуванні різних форм освіти дорослих та її необхідного кадрового та науково-методичного забезпечення. Л. Шинкаренко в роботі «Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (1946 – 2007 рр.)» обґрунтувала етапи розвитку такої освіти, виявила основні тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (створення мережі вечірніх, заочних шкіл для дорослих, формування в усіх галузях народного господарства, культури, освіти системи підвищення кваліфікації кадрів), забезпечення системного характеру освіти дорослих із багатьох галузей знань,

скорочення базового навчання дорослих та обсягів професійної освіти на виробництві, масове запровадження в Україні другої вищої освіти, поширення дистанційної освіти, розвиток освіти впродовж життя. У роботі Н. Чепурної досліджено науково-методичні засади розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників (СПКПП) України в 1979 – 2004 рр. та з'ясовано, що вибір форм і методів навчання дорослих учителів повинен ґрунтуватися на засадах андрагогіки, педагогічної творчості, педагогічної інноватики. Наявні дослідження наголошують на необхідності реалізації післядипломної освіти майбутніх учителів у післядипломній освіті: застосування рефлексивного підходу, стимулювання до самоосвіти, упровадження новітніх інформаційних технологій для підвищення ефективності реалізації навчальних послуг, активних та інтерактивних методів навчання, тайм-менеджменту, ступневості післядипломної освіти, застосування корекційної андрагогіки для навчання у ВНЗ дорослих людей з обмеженими функціями здоров'я, формування педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу педагогічних ВНЗ спеціальної підготовки викладачів до роботи з дорослими та особами похилого віку, застосування спеціальних методик у міжкурсовий період для забезпечення безперервності освіти, розробки і застосування консультаційних програм, поєднання в післядипломній підготовці вчителя андрагогічних засад з урахуванням спеціалізації вчителя, урахування гендерної складової при відборі змісту, форм і методів навчання, використання можливостей громадських організацій і державних установ.

Висновки. На основі викладеного можна зробити такі висновки щодо теоретичних засад формування готовності викладачів ВНЗ до роботи з майбутніми вчителями в системі інститутів післядипломної освіти в складі ВПНЗ:

1. Інститути післядипломної освіти в складі ВНЗ для підготовки вчителів – окремий ступінь педагогічної освіти впродовж життя, який має свої особливості: навчання мотивованих дорослих, які мають свій життєвий і пізнавальний, соціальний досвід, свідомо вчать, орієнтуються на вирішення своїх конкретних педагогічних проблем. Тут існує інша форма навчання – очно-заочна, якої немає у звичайному ВНЗ, а вік і підготовка студентів відрізняється від студентів стаціонару та заочного відділення. До того ж викладання повинно здійснюватися на суб'єкт-суб'єктних засадах. Усе це вимагає розглядати роботу викладача в таких установах освіти в контексті андрагогіки і синергетики.

Андрогогіку і синергетику окремо викладачі ніде не вивчали, її немає як окремої спеціальності і дисципліни в Україні. Тому ці підходи повинні складати базу для формування змістового і ціннісного компонентів готовності до такої роботи.

2. Післядипломна педагогічна освіта повинна розглядатися як підсистема освіти впродовж життя і вищої освіти водночас, як відносно самостійна система педагогічної освіти. Це означає необхідність її ступневості, поєднання формальних, неформальних та інформальних видів, державних та недержавних форм, застосування технологій, що відповідають її особливостям (дистанційного, інтенсивного навчання, тайм-менеджменту, інформаційно-комунікаційних технологій) і забезпечують її якість, а також упровадження її пропедевтичної та соціальної форм. Це є новим для викладачів у контексті змісту і технологій навчання, розвитку педагогічної майстерності. Це є складовою операційного компонента готовності до такої роботи.

Перспективами подальших досліджень є розробка і впровадження моделі формування готовності викладачів ВНЗ до роботи з майбутніми вчителями в системі інститутів післядипломної освіти в складі педагогічних ВНЗ на засадах андрагогіки і синергетики з урахуванням змісту компонентів готовності викладачів до такої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С. П. Основи андрагогіки: навчальний посібник / Архипова Світлана Петрівна. – Черкаси: ЧДУ-УжНУ. – 2002. – 92 с.
2. Бідюк Н. М. Теорія і практика професійного навчання безробітних у США: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н. М. Бідюк ; АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – К., 2010. – 44 с.
3. Буренко В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. М. Буренко; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2005. – 22 с.: табл.
4. Василенко О. В. Організація самостійної роботи студентів заочної форми навчання вищих навчальних закладів юридичного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Василенко ; АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти доросл. – К., 2008. – 20 с.
5. Вершловський С. Г. Рабочая книга андрагога / РАО ИОВ; под ред. С. Г. Вершловского. – СПб.: Знание, 1998. – 198 с.
6. Воробець І. В. Освіта дорослих у Галичині (1891 – 1939 рр.): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / І. В. Воробець ; Прикарпат. ун-т ім. В.Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.
7. Горук Н. М. Проблеми неформальної освіти жінок у США: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. М. Горук ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Дрогобич, 2011. – 21 с.

8. Григор'єва Т. Ю. Підготовка вчителів-філологів до навчання дорослих у системі неперервної освіти Великої Британії: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Ю. Григор'єва ; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. – Житомир, 2010. – 20 с.

9. Ібрагімов Т. Ш. Дидактичні основи модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів заочної форми навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. Ш. Ібрагімов; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2009. – 20 с.

10. Коваленко С. М. Тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. М. Коваленко ; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. – Житомир, 2005. – 20 с.

11. Ковальова С. В. Розвиток творчої активності вчителів музики в системі підвищення кваліфікації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. В. Ковальова ; Ін-т пед. освіти і освіти доросл. АПН України. – К., 2007. – 22 с.

12. Лавріненко О. А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина ХVІ — кінець ХХ ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / О. А. Лавріненко; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2009. – 36 с.

13. Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих./ Лук'янова Л. Б. // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – К.: ІПОД. – №3(1). – С. 8 – 16.

14. Мальцев К. Ценный кадр: Как построить эффективную систему обучения в компании / К. Мальцев. – М.: Альпина Паблишер, 2015. – 112 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Arkhypova, S. P. (2002). *Osnovy andrahohiky: navchalnyi posibnyk [Bases of androgogics]*. Cherkasy: ChDU-UzhNU [in Ukrainian].

2. Bidiuk, N. M. (2010). *Teoriia i praktyka profesiinoho navchannia bezrobitnykh u SShA [Theory and practice of professional training of unemployed people in the USF]. Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

3. Burenko, V. M. (2005). *Andrahohichnyi pidkhid do profesiinoi perepidhotovky vchytelia humanitarnoho profilu [The androgogical approach to professional retraining a teacher of Humanities]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Vasylenko, O. V. (2008). *Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv zaочної formy navchannia vyshchykh navchalnykh zakladiv yurydychnoho profilu [Organizing an independent work of students of correspondence courses of higher educational institutions of Legal Profile]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

5. Vershlovskiy, S. G. (1998). *Rabochaya knyga andragoga [Andragogue's working book]*. S. G. Vershlovskiy (Ed.). Saint Petersburg: Znanie [in Russian].

6. Vorobets, I. V. (2001). *Osvita doroslykh u Halychyni (1891 – 1939 rr.) [Adults' education in Halychyna (1891 – 1939)]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

7. Horuk, N. M. (2011). *Problemy neformalnoi osvity zhinok u SShA [The problems of informal education of women in the US]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Drohobych [in Ukrainian].

8. Hryhorieva, T. Yu. (2010). *Pidhotovka vchyteliv-filolohiv do navchannia doroslykh u systemi neperervnoi osvity Velykoi Brytanii [Teacher-philologists' training to adult education in the system of continuous education in the UK]*. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian].

9. Ibrahimov, T. Sh. (2009). *Dydaktychni osnovy modulno-reitynhovoї systemy otsiniuvannya navchalnykh dosiahnen studentiv zaочної formy navchannya* [Teaching fundamentals of module-rating system of educational achievement evaluation of correspondence course students]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

10. Kovalenko, S. M. (2005). *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Anhlii (ostannia chvert XX – pochatok XXI st.)* [Trends in Adult Education in England (last quarter of XX - beginning of XXI century)]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian].

11. Kovalova, S. V. (2007). *Rozvytok tvorchoї aktyvnosti vchyteliv muzyky v systemi pidvyshchennia kvalifikatsii* [Development of music teachers' creative activity in-service training] *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

12. Lavrinenko, O. A. (2009). *Tendentsii rozvytku idei pedahohichnoi maisternosti vchytelia: teoriia i praktyka (seredyna XVI – kinets XX st.)* [Trends of developing teachers' pedagogical skills: theory and practice (mid XVI – the end of the twentieth century)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: APN Ukrainy [in Ukrainian].

13. Lukianova, L. B. *Kontseptsii osvity doroslykh* [The concept of adult education]. (n.d.). *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult education: theory, experience, prospects, 3(1)*, 8 – 16 [in Ukrainian].

14. Maltsev, K. (2015). *Tsennyi kadr: Kak postroit efektyvnuyu sistemu obucheniya v kompanii* [Valuable employee: How to build an effective training system in a company]. Moscow: Alpina Pabliisher [in Russian].

Матеріали надійшли до редакції
18.04.2017 р.